

**“ПАРАДА” КАРУСЯ КАГАНЦА:  
ЖАНРАВА-СТЫЛЁВЫЯ ПРЫКМЕТЫ  
(асаблівасці аналізу на занятках па беларускай  
літаратуры ў ВНУ – метадычны  
і тэарэтычны аспекты)**

*У артыкуле разглядаюцца этапы і формы дзейнасці выкладчыка і студэнтаў па характарыстыцы “Парады” К. Каганца пры вывучэнні творчасці гэтага пісьменніка ў курсе гісторыі беларускай літаратуры 1900 - 1930 гг. у ВНУ. Характарызуецца адпаведны метадычны кантэкст такой працы, міждысцыплінарныя сувязі, перспектывы выкарыстання вынікаў падобнай працы ў школе, прапановы разгорнутыя тэарэтычныя вывады і ілюстрацыі да іх у адпаведнасці са зваротам да літаратуразнаўчага аналізу гэтага тэксту.*

**Уводзіны**

На сучасным этапе выкладання літаратуры ў ВНУ на факультэтах філалагічнага профілю дастаткова надзённым з’яўляецца такі метадычны напрамак дзейнасці, як фарміраванне ўменняў і навыкаў літаратуразнаўчага аналізу мастацкага твора ў кантэксце сістэмы перспектыўных ліній з улі-

кам міждысцыплінарных сувязей і рэйтынгавай ацэнкі працы студэнтаў (характарыстыка такога аспекту пры вывучэнні “Гісторыі беларускай літаратуры” (1900 – 1930 гг.) прапанавана, напрыклад, у наступных крыніцах: [1], [2]). Галоўнай мэтай у дадзеным напрамку метадычнай дзейнасці выкладчыка з’яўляецца наступная. Фарміраваць уменні ўспрымаць і ацэньваць літаратурны вобраз у кантэксце мастацкага твора, мастацкі твор – у кантэксце спадчыны пісьменніка, творчасць пісьменніка – у межах нацыянальнага прыгожага пісьменства, а нацыянальную літаратуру – у сувязі яе праяў з тэндэнцыямі, фактамі, з’явамі іншых літаратур. Важным відам дзейнасці выкладчыка і студэнтаў пры гэтым з’яўляецца падрабязны літаратурна-разнаўчы аналіз мастацкіх тэкстаў. Магчымыя формы працы ў сувязі з гэтым характарызуецца далей на прыкладзе адпаведных этапаў аналізу “Парады” Каруся Каганца – тэксту, які з’яўляецца дастаткова паказальным не толькі ў літаратурным плане, а і грамадзянскім, культуралагічным. Матэрыял дадзенага артыкула грунтуецца на вопыце выкладання аўтарам вучэбнай дысцыпліны “Гісторыя беларускай літаратуры” (1900 – 1930 гг.) ва УА “МДУ імя А.А. Куляшова”.

#### Асноўная частка

У якасці аглядавай (уводнай) тэмы ў пачатку выкладання гэтай вучэбнай дысцыпліны прапаноўваецца наступная: “Агульная характарыстыка грамадска-палітычных умоў, мастацкіх тэндэнцый у развіцці літаратуры 1900 – 1930 гг.” У межах гэтай тэмы, акрамя іншых, разглядаецца такое пытанне, як адраджэнскі характар грамадска-культурнага і літаратурнага руху гэтага перыяду. Паколькі дзейнасць К. Каганца ў кантэксце адраджэнскіх тэндэнцый канца XIX і самага пачатку XX ст. была дастаткова паказальнай з’явай, то мэтазгодна звярнуцца не толькі да характарыстыкі яго мастацкіх твораў, а і тэкстаў, у якіх дамінуе публіцыстычны пафас, змест, форма, – да яго “Прамовы” і “Парады”. Такі зварот мэтазгодна здзяйсняць пры вывучэнні наступнай тэмы: “Творчасць пісьменнікаў-нашаніўцаў” (заўважым пры гэтым, што і па адной, і па другой з названых тут тэм рабочым варыянтам вучэбнай праграмы прадугледжаны як лекцыйныя, так і практычныя заняткі). Падрабязны аналіз названых прамоў спрыяе, акрамя іншага, фарміраванню ўменняў характарыстыкі літаратурна-публіцыстычных тэкстаў. Да іх разгляду студэнты звернуцца пры вывучэнні асветніцкай і літаратурнай дзейнасці С. Палуяна, Л. Гмырака, А. Пашкевіч (Цёткі) і іншых пісьменнікаў пачатку XX ст. Пры гэтым неабходна заўважыць, што студэнты другога курса факультэтаў філалагічнага профілю маюць яшчэ дастаткова нізкі ўзровень аналізу (праблемнага, эстэтычнага, жанрава-стылёвага) літаратурных тэкстаў. Таму вельмі важна прапаноўваць ім узоры такога аналізу, адпаведныя алгарытмы дзеяння пры гэтым. Гэта ў сваю чаргу будзе спрыяць не толькі ўсведамленню асаблівасцей сэнсаўтварэння, выяўлення грамадскай значнасці адпаведных тэкстаў, а і фарміраванню ўменняў літаратурна-разнаўчага аналізу падобных тэкстаў.

Надзённасць прапанаваных тут высноў пацвярджаецца яшчэ і наступным фактам, які дастаткова важны ў сістэме перспектыўных ліній і міждысцыплінарным аспекце. Распрацоўка прыкладнага падрабязнага аналізу літа-

ратурнага тэксту малой формы з'яўляецца таксама своеасаблівай падрыхтоўкай студэнтаў да заняткаў па такіх вучэбных дысцыплінах, як “Методыка выкладання беларускай літаратуры ў сярэдняй школе”, “Тэорыя літаратуры”, “Гісторыя беларускай дзіцячай літаратуры”, “Стылістыка беларускай мовы”, урэшце (галоўнае) – да працы ў школе: па вывучэнні такога раздзела, як “Мастацкая літаратура і навука” (сёмы клас). Вывучэнне гэтага раздзела пачынаецца працай над артыкулам А. Пашкевіч (Цёткі) “Шануйце роднае слова”. Пры разглядзе гэтага артыкула настаўнік мусіць звяртаць увагу на тыя грамадскія, літаратурна-публіцыстычныя факты, якія таксама выразна прадстаўлены ў “Парадзе” і “Прамове” К. Каганца. Таму падрабязная праца з гэтымі прамовамі ў ВНУ ўяўляе сабой своеасаблівы падрыхтоўчы тэарэтыка-гістарычны этап да працы ў школе на ўроках па вывучэнні публіцыстыкі ў сёмым і дзевятым класах. Праграма па беларускай літаратуры для сярэдняй школы арыентуе настаўніка, напрыклад, у кантэксце вывучэння раздзела “Мастацкая літаратура і навука” разгледзець у сёмым класе на тэарэтычным узроўні наступныя з’явы: “*публіцыстыка як від літаратуры*”, “*адrozenне мастацкага адлюстравання жыцця ад навуковага*” [3]. Праблема асэнсавання і адлюстравання грамадскіх з’яў у публіцыстыцы ў далейшым у школьным курсе літаратуры будзе вывучацца ў 9-м класе: характарыстыка палемічнай літаратуры (XVII ст.) як жанру публіцыстыкі, паглыбленне паняцця пра публіцыстыку як від літаратуры (на прыкладзе вывучэння “Мужыцкай праўды” К. Каліноўскага).

Як жа прадстаўленыя вышэй метадычныя зыходныя сістэмна рэалізаваць на практыцы? Прапануем адзін з магчымых варыянтаў такой рэалізацыі.

**А.** Падрыхтоўка выкладчыкам падрабязнай характарыстыкі літаратурнага тэксту (у дадзеным выпадку “Парады” К. Каганца; перавага аддаецца менавіта гэтаму тэксту, а не “Прамове”, хоць яна была напісана раней, па наступнай прычыне: у “Парадзе” найбольш выразна прадстаўлены грамадскія праблемы, уласцівыя пачатку XX ст., – перыяду, у кантэксце якога характарызуецца творчасць К. Каганца).

**Б.** Распрацоўка апераджальных заданняў з мэтай выкарыстання студэнтамі вынікаў іх выканання на лекцыйных занятках. Змест такіх заданняў можа быць наступным: **а)** прачытаць “Параду” К. Каганца; **б)** вылучыць у ёй формаўтваральныя паказчыкі; **в)** вызначыць структурныя часткі з улікам наступнай гіпотэзы: дадзены тэкст – гэта прамова; **г)** знайсці сродкі, пры дапамозе якіх разгортваюцца сцверджанні прамоўцы, перадаюцца яго адносіны да аб’ектаў гутаркі, дасягаецца доказнасць высноў, перадаецца ўзрушанасць стану прамоўцы. Падобныя апераджальныя заданні і падрыхтаваныя ў адпаведнасці з імі назіранні студэнтаў могуць спатрэбіцца ім у якасці адпаведных алгарытмаў аналізу на такіх этапах іх прафесійнай падрыхтоўкі: **а)** літаратуразнаўчая характарыстыка “Прамовы” К. Каганца пры выкананні заданняў да практычных заняткаў па тэме “Творчасць пісьменнікаў-нашаніўцаў”, пры падрыхтоўцы да экзамену, **б)** аналіз “Прадмовы” Цёткі да яе зборніка “Скрыпка беларуская” (заданне да практычных заняткаў – “Гісторыя беларускай літаратуры” (1900 – 1930 гг.)), **в)** характарыстыка публіцыстычных артыкулаў Цёткі, апублікаваных у часопісе “Лучынка” (заданне да практычных заняткаў – “Гісторыя беларускай

дзіцячай літаратуры”), г) вывучэнне пытанняў “Стылістыкі беларускай мовы” (публіцыстычны стыль, яго прыкметы).

В. Характарыстыка “Парады” К. Каганца на лекцыі па тэме “Творчасць пісьменнікаў-нашаніўцаў”. Форма лекцыі па пытанні “Прамовы К. Каганца” можа быць наступнай: гутарка са студэнтамі ў адпаведнасці з пытаннямі апераджальнага задання. Вывады, да якіх студэнты могуць прыйсці пад кіраўніцтвам выкладчыка ў выніку такой формы працы, могуць быць наступнымі (іх можна прапанаваць у канцы лекцыі ў раздрукаваным выглядзе; на гэтым жа этапе лекцыі студэнтам варта засяродзіцца найперш на аналізе тэксту, а не на канспектаванні вывадаў выкладчыка па ім).

У XIX – пачатку XX стст. вялікае значэнне дзеля абуджэння нацыянальнай свядомасці беларусаў мелі звароты да іх “*званароў адраджэння*” (С. Палуян). “Прамова” (1893) і “Парада” (1905) Каруся Каганца вельмі гарманічна ўпісваюцца ў тую частку беларускай літаратуры, якая мела заклікальны пафас адраджэнскага зместу.

Перш чым вызначыць жанр і прыкметы стылю “Парады”, звернемся да характарыстыкі сэнсу загалоўка гэтага літаратурнага тэксту.

Паводле ТСБМ, *парада* – 1. *Прапанова як дзейніцаць, рада* <...> 2. *Сумеснае абмеркаванне чаго-н., кароткая нарада* [4, с. 37].

На падставе зместу “Парады” можна меркаваць, што аўтар спачатку змадэляваў камунікацыйную сітуацыю, пры якой ён звернецца да пэўнага кола слухачоў з прамовай, а яны, у сваю чаргу, адгукнуцца на яе змест і прымуць удзел у яе абмеркаванні (калі не адразу, то потым).

Парада можа давацца ў дзвюх формах: вуснай і пісьмовай.

*Вусная форма* больш лаканічная. У ёй ужываюцца выказванні, пабудаваныя ад першай асобы. Для яе характэрны, напрыклад, сінтаксічная спрошчанаць (перавага простых сказаў), клічныя, пабуджальныя і пыгальныя інтанацыі, а таксама выказванні з пабочнымі канструкцыямі. Ёй уласціва таксама сэнсавая незавершанаць фрагментаў маўлення, якая, аднак, кампенсуецца адпаведным кантэкстам.

*Пісьмовая форма* (паколькі працэс яе стварэння дазваляе абдумваць сэнс выказванняў і іх стыль) спрыяе звароту да больш развітага ў сінтаксічных адносінах кантэксту, сэнсавай выразнасці, дакладнасці і інш.

З улікам акрэсленага вышэй у якасці зыходнай гіпотэзы вылучым наступную. Дадзены тэкст К. Каганца ўяўляе сабой у жанравых адносінах прамову. Яна, хоць і існуе ў зафіксаванай пісьмовай форме, усё ж стылізавана пад вусны зварот, што адрасаваны сучаснікам пісьменніка, якіх ён жадае ўзвысіць у нацыянальных адносінах.

Пры гэтым будзем мець на ўвазе, што *прамова* – гэта *публічнае выступленне* [4, с. 346], якое скіравана ў бок пэўнай аўдыторыі слухачоў. Яе мэта – перакананне ў чымсьці рэцыпіентаў, доказ чагосьці з дапамогай не толькі фактаў, сведчанняў, логікі (непасрэднае ўздзеянне на свядомасць тых, каму адрасавана прамова), а і стварэнне адпаведнага эмацыйнага настрою (уплыў на пачуцці слухачоў). У залежнасці ад мэты выступлення, як вядома, прамовы падзяляюцца на *інфармацыйныя, пераканальныя, пабуджальныя, забаўляльныя*. Структура ж прамовы наступная: *уступ, асноўная частка, заключэнне*. Форма маўлення ад першай асобы (суб’ектыўны метаад апавадання)

дазваляе выразна перадаць пазіцыю прамоўцы, яго адносіны да адпаведных праблем, яго эмоцыі, ацэнкі, інтанацыі.

Дзеля пацвярджэння акрэсленай вышэй гіпотэзы звернемся да аналізу “Парады” К. Каганца [5].

Тут назіраецца стылізацыя пад прамову па наступных паказчыках.

#### **Формаўтваральны ўзровень.**

1. У самым пачатку вызначаецца асоба, якая звяртае ўвагу на тое, што мае намер сказаць *слова* (прамову) для сыноў *зямлі Палескай і ўсёй Беларускай Русі*. У дадзеным выпадку суб’ект маўлення (*Я гаворачага – тэрмін М.Я. Цікоцкага*) і вытворца маўлення супадаюць. (*Паслухайце перш, што я стары скажу. Можа маё слова і недарэчы будзе, паводлуг разумення іншых, ды затое ад шчырага сэрца.*)

2. У фінале таксама звяртаецца непасрэдная ўвага на асобу прамоўцы: ён выказвае сваё меркаванне на падставе выкладзеных ім раней фактаў. (*Цяпер, я думаю, настаў канец старой Расіі, а настане вялікі саюз слабодных народаў...*)

Звяртае на сябе ўвагу і структура “Парады” а) уступ – зварот прамоўцы да ўяўляемых слухачоў, б) тэзісы – палажэнні, у якіх акрэсліваецца пазітыўнае і негатыўнае з грамадскага становішча на Беларусі, в) асноўная частка – развіццё тэзісаў і вызначэнне нацыянальнага заняпаду на Беларусі, г) заключэнне – фінальныя сведчанні і высновы прамоўцы.

#### **Стылёвы ўзровень.**

1. Сцверджанне пчырасці, разважлівасці, памяркоўнасці прамоўцы, скіраванае яго слухачам, рэалізуецца пры дапамозе наступных сродкаў:

– пабочныя канструкцыі (*можа, здаецца, я думаю, праўда; Можа маё слова і недарэчы будзе, паводлуг разумення іншых, ды затое ад шчырага сэрца. <...> Здаецца, і рукі і ногі маема, і сэрца і галаву на карку – усё не горшае, як у другіх народаў*);

– пытанні-звароты (*А чаму гэта так? Чым мы не людзі?*).

2. Эмацыйнасць ацэнак прамоўцы, якія перадаюць яго адносіны да аб’ектаў гутаркі, а таксама з’яў з беларускага грамадскага жыцця таго часу, ускосна выражаецца наступнымі сродкамі:

фразеалагізмы (*наш брат <...> сядзіць па вушы ў бядзе*; пар.: па <самыя> вушы – ‘вельмі моцна’ (тут і далей значэнне фразеалагізмаў падаецца паводле наступнай крыніцы: [6]); *даць зарабіць <...> на кусок чорнага хлеба*; пар.: кавалак (кусок) хлеба – ‘сродкі для існавання’;

– спалучэнне трансфармаваных фразеалагізмаў-сінонімаў (сінанімічных формаў фразеалагізмаў – *з косці і кроў з крыві – нашы*; пар.: косць ад косці – ‘пра цоўную роднасць’; сін.: ‘кроў ад крыві’);

– выкарыстанне выслоўяў, блізкіх (паводле сэнсу) да фразеалагізмаў альбо сінанімічных ім (*ускінуў ён сваю буйную годаў*; пар.: падымаць (узнімаць) галаву – ‘адчуўшы ўпэўненасць, станавіцца смелым, пачынаць актыўна дзейнічаць’; *слова ад шчырага сэрца*; пар: ад чыстага сэрца; сін.: ‘ад шчырага сэрца’);

– спалучэнне прыказкі і змадэляванага на яе ўзор аказіянальнага выслоўя; яны знаходзяцца побач дзеля ўзмацнення ўражання ад адпаведных сацыяльных канстатацый (*Адно толькі не меркавалі, што збан да пары ваду носіць: як вуха парвецца, дык і збан пав’ецца*; пар.: да пары збан ваду носіць: вухка

адарвецца і збан разаб'ецца [7, с. 426]; // *што з голаду сабака шалее, а як ашалее, дык не паглядзіць, ці ты яго калі карміў, ці не*);

– выкарыстанне выслоўя, блізкага паводле сэнсу да ўстойлівага (беларускае *пайшло на здзек і на паругу*; пар.: ісці (пайсці прахам) – 'канчаткова разбурацца, развальвацца'; сін.: ісці дымам.

3. Адназначнасць гістарычных аэнак, катэгарычнасць тону прамоўцы ў яго высновах і сведчаннях; гэта садзейнічае максімальнаму ўздзеянню на свядомасць уяўляемага прамоўцам слухача (*Бачыце, прайшлі твая часы, калі мы мелі між панамі сваіх. Як толькі краем нашым заваладзела Расія, дык паны напы, каторыя былі каталіцкае веры, перакінуліся ў ляхі, а каторыя былі праваслаўныя – твая расійцамі менаваціся сталі, і хоць косць з косці і кроў з крыві – нашы, але пазракаліся свайго народа. Так што ўсё беларускае пайшло на здзек і на паругу. Усё нашае стала называцца хамскім, мужыцкім. А потым і сяляне сталі свайго цурацца, але ім гэта не памагло ў долі*).

4. Вобразнасць сведчанняў *Я гаворацага* спрыяе доказнасці яго высноў. Гэта дасягаецца наступнымі сродкамі:

– выкарыстанне слоў з пераносным значэннем (*паны перакінуліся ў ляхі* – перакінуцца 'стаць прыхільнікам'; *той гатоў і душу палажыць* – пакласці 'аддаць'; *на сцэжку да лепшай долі* – сцэжка 'кірунак, шлях дзейнасці, развіцця чаго-н.');

– ужыванне эпітэтаў (*скіба ўрадлівая, працавіты чалавек, часы крывавыя, буйная голаў, спрацаваныя рукі* і інш.);

– выкарыстанне лексікі са стылістычнай афарбоўкай, якая выражае адценне адчаю (*паны пазракаліся* [адмовіліся, перасталі прызнаваць сваім] *свайго народа; беларускае пайшло на здзек і на паругу; краем заваладзела Расія*), пагарды ў аднаведным азначным кантэксце (*паны перакінуліся ў ляхі, паны расійцамі менаваціся сталі, адны з гэтых хітрых хочучь <...>, усё наша стала называцца хамскім, мужыцкім*), захаплення прамоўцы (*і ўскінуў ён [народ] сваю голаў, распрастаў спрацаваныя рукі*).

5. Доказнасць высноў *Я гаворацага* дасягаецца таксама пры дапамозе наступных сродкаў:

– адваротны парадак слоў (*насталі цяпер часы крывавыя*);

– параўнальныя выразы як сродак разгорнутай характарыстыкі з'яў (<...> *ды ўсё ж такі болей, як па другіх краях; Народу яшчэ не вельмі так густа, як у другіх старонах, усё не горшае, як у другіх народаў*);

– розныя віды складаных сказаў у межах ССЦ як сродак вызначэння прычынна-выніковых, мэтавых і іншых сувязей пры характарыстыцы грамадскіх з'яў (*Цяпер некаторыя пачулі сумленне і сталі варочацца да свайго народа, а другія – хітрыя, стараюцца адно паказацца, што яны нам спрыяюць, бо такі час настаў, што ўжо народы заварушыліся. Адны з гэтых хітрых хочучь, каб у нас была Польшча, а другія – каб была Расія, і стараюцца нас так увесці, каб мы ўвекі не патрапілі на сцэжку да лепшай долі. Мужыкоў надзялілі зямлёю <...>, а ўся зямля ў панюў ды ў казны асталася. Бо ведалі, што гэта грунт, што як дадуць зарабіць галоднаму чалавеку на кусок чорнага хлеба, дык той гатоў і душу палажыць*);

– супраціўныя злучнікі ў сказах з рознымі відамі сувязі як сродак акцэнтавання ўвагі на супярэчлівай грамадзянскай пазіцыі тых, аб кім ідзе гутарка

ў прамове (<...> каторыя былі каталіцкае веры, перакінуліся ў ляхі, а каторыя былі праваслаўныя – тыя расійцамі менаваціся сталі, і хоць косць з косці і кроў з крыві – нашы, але пазракаліся свайго народа; <...> потым і сяляне сталі свайго пураца, але ім гэта не памагло ў долі, Адны <...> хочучь, каб у нас была Польшча, а другія – каб была Расія і інш.).

6. Узрушаны стан прамоўцы перадаецца наступнымі сродкамі:

– зваротак з клічнай інтанацыяй (*Гэй, браця, – сынове зямлі Палескай і ўсёй Беларусі!*);

– пабуджальныя сказы (*Паслухайце перш, што я стары скажу.*), пыгальныя і клічныя паводле інтанацыі сказы (*А чаму гэта так? Чым мы не людзі?, <...> і кажа. “Як хочаце, а я далей не іду!”*).

Прыведзеныя вышэй прыкметы гэтага тэксту сведчаць пра наступнае. Аўтар імкнецца наблізіць змест і стылістыку прамовы да разумення простага чалавека. Пры гэтым варта памятаць, што К. Каганец адносіўся да ліку пісьменнікаў-нашаніўцаў, адной з грамадскіх задач якіх была такая: з дапамогай друкаваных літаратурна-мастацкіх тэкстаў паказаць простаму чалавеку, што яго мова і яго лад жыцця адлюстроўваюцца на высокім узроўні. Вырашэнне такой задачы садзейнічала ўзнікненню павагі ў свядомасці народа да беларускаці, беларускага ладу жыцця, а як вынік – спрыяла ўзрастанню нацыянальнай свядомасці беларусаў.

“Парада” К. Каганца, паводле зместу, стылю, формаўтваральных паказчыкаў, знаходзіцца на мяжы публіцыстыкі і мастацкай літаратуры.

Палемічнасць, эмацыйнасць, інтанацыі палітычнай прамовы, праблемы грамадскага жыцця, асэнсаванне якіх служыць нагодай для адпаведнага сацыяльнага абвінавачвання, прысуду і закліку, – усё гэта набліжае дадзены тэкст да публіцыстыкі. Мэта прамовы – актыўна ўздзейнічаць на сучаснікаў, на іх грамадзянскія погляды, каб змяніць іх і накіраваць на вырашэнне нацыянальных праблем: узнікнення, замацавання і развіцця нацыянальнай самасвядомасці. Прадмет адлюстравання тут – супярэчлівыя праявы грамадскага, нацыянальнага жыцця, якія выступаюць як аргументы, доказы, як нагода дзеля вынясення сацыяльнага абвінавачвання, прысуду і закліку.

Разам з тым у “Парадзе” прадстаўлены вобраз прамоўцы, які з’яўляецца носьбітам народнай мудрасці. Ён “ад шчырага сэрца” прамаўляе свой зварот да суайчыннікаў. Гэты вобраз надзелены неспакойным характарам, грамадзянскай катэгарычнасцю мыслення і, адпаведна, высноў. Прамоўца *жыве* ў час агучвання яго парады. А гэта ўжо прыкметы мастацкасці ў літаратурным тэксце.

Такім чынам, выконваючы заклікальную грамадскую функцыю, літаратурныя тэксты падобнага тыпу (прамовы Ф. Багушэвіча, К. Каганца, Цёткі) у канцы XIX – пачатку XX ст. сведчылі, акрамя іншага, і пра станаўленне маналагічнай прозы. Асабліва выразна яна прадстаўлена, напрыклад, у літаратуры першай трэці XX ст., 1930-х гг.: у мастацкіх творах М. Гарэцкага (“Што яно?”, “Скарбы жыцця”, “Лявоніус Задумекус”), З. Бядулі (творы з яго “Абразкоў”), Ядвігіна III. (“Раны”), Я. Коласа (“Думкі ў дарозе”, “Паўлюковы думкі”) і інш., якім уласцівы ўжо свой шляхсэнсаўтварэння ў кантэксце адпаведных жанравых мадыфікацый.

Г. Выкарыстанне ў далейшым вынікаў працы па літаратуразнаўчым аналізе “Парады” К. Каганца можа адбывацца пры арганізацыі наступных форм працы: а) падрыхтоўка студэнтамі характарыстыкі сэнса- і формаўтваральных асаблівасцей “Прамовы” К. Каганца да практычных заняткаў па тэме “Творчасць пісьменнікаў-нашаніўцаў” (прапанаваныя вышэй алгарытмы працы над “Парадай” і яе вынікі дапамогуць студэнтам выканаць гэтае заданне); б) падрыхтоўка студэнтаў да тэставага кантролю, у змест якога мэтазгодна ўключыць пытанні па творчасці К. Каганца.

### Заклучэнне

Такім чынам, прапанаваны ў дадзеным артыкуле этап працы ў сістэме перспектыўных ліній пры вывучэнні дысцыпліны “Гісторыя беларускай літаратуры” (1900 – 1930 гг.) спрыяе фарміраванню ўменняў аналізу мастацкага твора з паступовым назапашваннем неабходных ведаў не толькі для працы па вывучэнні дадзенай дысцыпліны, а і для будучай прафесійнай дзейнасці студэнтаў. Падобныя формы навучальнай дзейнасці можна выкарыстоўваць, напрыклад, пры вывучэнні літаратурна-эстэтычных поглядаў пісьменнікаў: распрацоўка алгарытмаў аналізу; падрабязная эстэтычная характарыстыка адпаведных паэтычных твораў у якасці ўзору; разгляд іншых тэкстаў паводле распрацаванай схемы – на практычных занятках з выкарыстаннем інтэрактыўных формаў працы; бягучы кантроль за ўзроўнем засваення вучэбнага матэрыялу (тэставыя заданні, кантрольныя работы). Усё гэта служыць больш паспяховай падрыхтоўцы студэнтаў да іх будучай працы ў якасці настаўнікаў беларускай літаратуры.

### СПІС ВЫКАРЫСТАНЫХ КРЫНІЦ

1. **Макарэвіч, А.М.** Самастойная праца студэнтаў-філолагаў у сістэме перспектыўных ліній пры вывучэнні гісторыі беларускай літаратуры (на прыкладзе творчасці Цёткі, М. Багдановіча, Я. Купалы, Я. Коласа) / А.М. Макарэвіч // Наша класіка: традыцыі, наватарства, яе сучасныя інтэрпрэтацыі ў ВНУ і школе : матэрыялы рэсп. навук. канф., Брэст, 23 – 24 снежня 2002 г. : у 2 ч. Ч. 2. / БрДУ імя А.С. Пушкіна. – Брэст, 2003. – С. 112–118.
2. **Макарэвіч, А.М.** Асаблівасці рэйтынгавай ацэнкі вучэбнай дзейнасці студэнтаў у кантэксце засваення дысцыпліны “Гісторыя беларускай літаратуры 1900 – 1930 гг.” па сістэме перспектыўных ліній / А.М. Макарэвіч // Матэрыялы навучна-методычнай канферэнцыі прэподавателёў і супрацоўнікоў па ітогам навучна-ісследвальскай работы в 2008 г. (3-4 февраль 2009 г.) / УО “МГУ ім. А.А. Куляшова” ; пад рэд. А.В. Іванова. – Могилев, 2009. – С. 221–224.
3. Вучэбная праграма для агульнаадукацыйных устаноў з беларускай і рускай мовамі навучання. Беларуская літаратура V – XI класы / Зацв. Міністэрствам адукацыі Рэспублікі Беларусь. – Мінск : Нац. Ін-т Адукацыі, 2010. – С. 43.
4. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэдкал. : К.К. Атраховіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1977 – 1984. – Т. 4 : П – Р. – Мінск, 1980. – 768 с.
5. **Каганец, К.** Парада / К. Каганец // Творы. – Мінск, 1979. – С. 67–68.
6. **Лепешаў, І.Я.** Фразеалагічны слоўнік беларускай мовы : у 2 т. / І.Я. Лепешаў. – Мінск : Беларус. энцыклапедыя, 1993. – 2 т.
7. Тлумачальны слоўнік беларускай мовы : у 5 т. / рэдкал. : К.К. Атраховіч (гал. рэд.) [і інш.]. – Мінск : Гал. рэд. Беларус. Сав. Энцыклапедыі, 1977 – 1984. – Т. 2 : Г – К. – Мінск, 1978. – 768 с.